

སྒྲེ་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྲུང་ཁུངས།



སྒྲེ་དངོས་
རིགས་ཀྱི་
འབྲུང་ཁུངས།

སྐར་མེན་གྱིས་བཅམས།
ཡན་ཏན་ཀྱི་མཆོས་བསྐྱར།

མི་རིགས་དཔེ་སྟླན་ཁང་།

སྐྱེ་དངོས་དེགས་ཀྱི་འབྱུང་ཁུངས།

སྐར་མེན་གྱིས་བཅམས།
ཡོན་ཏན་གྱི་མཆོས་བསྐྱུར།

མེ་རིགས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།

ཚམ་སྒྲིག་འགན་འཁུར་པ།

责任编辑：

མདུན་ཤོག་མཛེས་རིས།

封面设计：

པར་ཁྱུས་འགན་འཁུར་པ།

责任校对：

ཆོ་རིང་བྱུལ།

才让加

ཀམ་དོ་ཇེ་ཆོ་རིང་།

吾 要

གུ་རུ་མཚོ།

格日草

ལྷོ་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྲུང་ཁྲུང་ས།

*

མི་རིགས་དཔེ་སྟུན་ཁང་གིས་བསྐྱོན་ཞིང་འགྲེམས་སྤེལ་བྱས།

(པེ་ཅིན་རྫོ་མིང་ལི་བྱང་ལམ་ཨང་14པ། སྤྱི་ལོ་100013

ཁ་པར་ཨང་གྲངས་64234411—6511)

2000ལོའི་ཟླ་10པར་པར་གཞི་དང་པོ་བཞི་ལས།

2000ལོའི་ཟླ་10པར་པེ་ཅིན་དུ་པར་བྱས་དང་པོ་བརྒྱབ།

དེབ་ཆད། 850×1168 1/32 དཔར་ཤོག30.625

དཔར་གྲངས། 0001—5000 དེབ་རེར་སྒོར་30.00

图书在版编目 (C I P) 数据

物种起源：藏文/（英）达尔文（Darwin, C. R.）著；
元旦译藏．—北京：民族出版社，2000．10

ISBN 7-105-04098-X

I．物… II．①达…②元… III．达尔文学说—藏
语 IV．Q111．2

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2000）第 46122 号

民族出版社出版发行

（北京市和平里北街 14 号 邮编 100013）

迪鑫印刷厂印刷

各地新华书店经销

2000 年 10 月第 1 版 2000 年 10 月北京第 1 次印刷

开本：850×1168 毫米 1/32 印张：30.625

印数：0001—5000 册 定价：30.00 元

该书如有印装质量问题，请与本社发行部联系退换

（总编室电话：64212794；发行部电话：64211734）

༡༡། །དེབ་འདི་པར་སྐྱབ་བྱེད་པར་ཨ་རིའི་ནེའུ་ཡིག་ཀུན་
ཕན་ཐེབས་ཙམ་ཆོགས་པ་ནས་ཤོན་དངུལ་གྱི་རྒྱབ་སྐྱོབ་གནང་
བར་ཐུགས་རྗེ་ཆེ་བྱ་བའོ། །

དཀར་ ཆག

དཔེ་དེབ་འདིའི་པར་གཞི་དང་པོ་འབྲེམ་སྒྲིལ་མ་བྱས་གོང་གི་སྒྲི་དངོས་རིགས་ཀྱི་ འབྱུང་ཁྲུང་ས་སྐོར་གྱི་ལྷ་ཚུལ་གྱི་འཕེལ་རིམ་མདོར་བསྟུས།	(1)
ཐུང་གཞི།	(22)
ལེའུ་དང་པོ། བྱིམ་གསོས་རྣམ་པའི་འོག་གི་གཞན་འབྱུང་།	(29)
ལེའུ་གཉིས་པ། རང་བྱུང་རྣམ་པའི་འོག་གི་གཞན་འབྱུང་།	(90)
ལེའུ་གསུམ་པ། འཆོ་གནས་འཐབ་ཚོད།	(125)
ལེའུ་བཞི་བ། རང་བྱུང་བསལ་འདེམས་ཏེ་ཆེས་མཐུན་འཕྲོད་ཅན་གསོན་པ།	(156)
ལེའུ་ལྔ་པ། གཞན་འབྱུང་གྱི་ངེས་ལུགས།	(253)
ལེའུ་རྒྱག་པ། གཞུང་ལུགས་ཀྱི་དཀར་གནད།	(315)
ལེའུ་བདུན་པ། རང་བྱུང་བསལ་འདེམས་གཞུང་ལུགས་ཐད་ཀྱི་བསམ་འཆར་ མི་འདྲ་བ་སྣ་ཆོགས།	(389)
ལེའུ་བརྒྱད་པ། གདོད་རྒྱས།	(467)
ལེའུ་དགུ་བ། རྒྱད་འདེམ་མའི་རོ་བོ།	(532)
ལེའུ་བརྒྱབ་པ། ས་གཤིས་ཟིན་ཐོ་ཆ་མི་ཆང་བའི་སྐོར་གླེང་བ།	(601)
ལེའུ་བརྒྱ་གཅིག་པ། ས་གཤིས་སྤྲོད་གི་སྒྲི་དངོས་ཀྱི་རིམ་བརྗེ་གླེང་བ།	(658)
ལེའུ་བརྒྱ་གཉིས་པ། ས་ཁམས་བྱུང་སྐྱངས།	(715)

- མེའུ་བཅུ་གསུམ་པ། ས་ཁམས་བྱབ་སྤངས། (མེའུ་ཤོང་མར་མཐུད་པ) ...
 (773)
- མེའུ་བཅུ་བཞི་པ། རྩེ་དངོས་ཀྱི་པན་ཚུན་གཉེན་ཉེའི་འབྲེལ་བ་སྟེ། གཟུགས་
 གཞི་རིག་པ་དང་སྒྲུམ་སྤྱིང་རིག་པ། ལྷུ་ཙམ་ཡིན་པའི་དབང་པོ།
 (815)
- མེའུ་བཅོ་ལྔ་པ། བསྐྱར་བཤད་དང་བསྐྱམས་ཆོག་..... (905)
- མཐུག་བྱང་། (963)
- རྩེ་པོད་ཤན་སྐྱར་གྱི་དཀར་གནད་ཐ་སྙད་སྐོར་ཞིག་..... (967)

དཔེ་དེབ་འདིའི་པར་གཞི་དང་པོ་འབྲེམ་སྒྲེལ་མ་བྱས་ ཁོང་གི་སྐྱེ་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྱུང་ཁྲུང་ས་ཤོར་གྱི་ ལྟ་ཚུལ་གྱི་འཕེལ་རིམ་མདོར་བསྟུས།

སྐྱེ་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྱུང་ཁྲུང་ས་ཤོར་གྱི་ལྟ་ཚུལ་གྱི་འཕེལ་རིམ། བདག་གིས་འདི་རུ་མདོར་བསྟུས་ཅམ་སྒྲིང་རྒྱ་ཡིན། ཉེ་ལམ་བར་དུ་དངོས་མང་རིག་པ་བ་མང་ཆེ་བ་ད་དུང་སྐྱེ་དངོས་རིགས་(species)ནི་འཁྱུར་བ་མེད་པའི་ཚོན་དངོས་ཤིག་ཡིན་པ་མ་ཟད། སོ་སོར་གསར་རྒྱན་བྱས་པར་སྒྲོམ་གྱི་འདུག ཚུལ་པ་པོ་དུ་མ་ཞིག་གིས་ཐབས་ལམས་པོའི་ངང་ལྟ་བུ་འདི་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་ཡོད། ཚུགས་གཞན་པ་ཞིག་ནས་དངོས་མང་རིག་པ་བ་དུང་ཤས་ནི་སྐྱེ་དངོས་རིགས་ཀྱིས་གཞན་འཁྱུར་བརྒྱད་ཀྱིན་ཡོད་པ་མ་ཟད། ད་ཡོད་སྐྱེ་དངོས་ཀྱི་རིགས་དབྱིབས་ཚང་མ་ནི་སྐར་འཆོ་རྒྱུང་བའི་རིགས་དབྱིབས་ཀྱི་དངོས་གནས་མར་བརྒྱད་དེ་འོངས་པའི་རྒྱད་ཅུ་ཡིན་པར་ཡིད་ཆེས་གྱི་འདུག གནའ་རབས་ཀྱི་ལམས་ཆེན་ནམས་ཀྱིས་གནད་དོན་འདིའི་སྐོར་ཤུགས་སུ་བརྟན་པ་ཅམ་ཡིན་པས་འདི་རུ་མི་སྒྲིང་རྒྱ་བྱ། ཉེ་རབས་ལམས་ཆེན་གྱིས་ཆོན་རིག་ལ་མཐུན་པའི་སྒྲིང་སྟོབས་ཀྱིས་གནད་དོན་འདི་ལ་སྒྲིང་མོལ་གནང་ལམན་གྱི་ཚོན་མ་ནི་སྤྲི་རྒྱུང་ཡིན་ནའང་། ཁོང་གི་བཞེད་ཚུལ་དུས་སྐབས་མི་འདྲ་ལ་འབྱུར་ཤོག་ཆེ་བ་དང་། སྐྱེ་དངོས་རིགས་ལ་གཞན་འཁྱུར་བུང་བའི་རྒྱ་ཁྱེན་དང་ཐབས་ལམ་ལའང་སྒྲིང་མོལ་གནང་མེད་སྟོབས་འདི་རུ་གསལ་པོར་སྒྲིང་དགོས་དོན་མེད།

ལར་མར་ཁེ(Jean Baptiste Larmarck)ནི་གནད་དོན་འདི་ལ་སྒྲིང་མོལ་གནང་ལམན་དང་པོ་ཡིན་ཞིང་། ཁོང་གིས་གནད་དོན་འདི་ལ་སྒྲིང་མོལ་

དཔེ་དེབ་འདིའི་ཚུན་གྱི་སྡེ་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྲུང་ཁྱུངས་སྐོར་གྱི་ལྟ་ཚུལ་འཕེལ་རིམ།

བྱས་པར་སློགས་མང་པོ་ལས་མཉམ་འཛིག་བྱས། མིང་དང་དོན་མཚུངས་པའི་
མད་དུ་བྱུང་བའི་དངོས་མང་རིག་པ་བ་འདི་ལགས་ཀྱིས་1801ལོར་ཐེངས་དང་
པོར་ཁོང་གི་ལྷ་བ་སྤེལ། 1809ལོར་《སློག་ཆགས་རིག་པའི་མཚན་ཉིད་རིག་པ》
(Philosophie Zoologique) ཞེས་པའི་སྟེང་དང་། 1815ལོར་སྤར་ཡང
《སྐལ་ཆོགས་མེད་པའི་སློག་ཆགས་ཀྱི་ནམ་བཤད》(Hist. Nat. des
Animaux Sans Vertebres) ཅེས་པའི་སྟེང་ཁོང་གི་ལྷ་བ་རྒྱ་ཆེ་དུ་བཏང་
ཡོད། གསུང་ཚུལ་འདི་དག་ནང་ཁོང་གིས་མིའི་རིགས་ནང་ལ་འདུ་བའི་སྡེ་
དངོས་རིགས་ཐམས་ཅད་ནི་སྡེ་དངོས་རིགས་གཞན་ལས་མར་བརྒྱད་ནས་
འོངས་པའི་རྩ་བའི་རིགས་པའི་བཞེད་དགོངས་བཏོན་ཞིང་། ཁོང་གི་མད་དུ་
བྱུང་བའི་ལྷ་བ་ལས་ནི་ཐོག་མར་མི་རྒྱལ་ལ་ཤས་ཆེ་བའི་རང་བཞིན་འདི་སྟེ།
སྡེ་ལྷན་ཁམས་དང་སྡེ་མེད་ཁམས་ཀྱི་འཁྱར་སྟོན་ཐམས་ཅད་ནི་ངས་ལྷགས་ལྟར་
དུ་བྱུང་བ་ལས། ལྷ་ས་ཐེ་གཏོགས་བྱས་པའི་མཚུག་འབྲས་མིན་པར་དོ་སྤངས་བྱེད་
དུ་བཅུག ལར་མར་ཁེ་ཡིས་སྡེ་དངོས་རིགས་རིམ་འཁྱར་གྱི་བསྟོན་ཆོག་ནི།
གཙོ་མོ་སྡེ་དངོས་རིགས་དང་རྒྱད་འཁྱར་གྱི་དབྱེ་བ་འབྱེད་དཀའ་བ་དང་།
རིགས་ཆོགས་འགའ་ཤས་ཀྱི་ཁོད་ཏ་ལམ་ཆ་ཚང་དུ་རིམ་པ་འཕར་པའི་རིགས་
དབྱིབས་ཡོད་པ་དང་། ཁྱིམ་གསོས་སྡེ་དངོས་ཀྱི་འདྲ་མཚུངས་གཞིར་བབྱང་
ནས་སྤངས་པ་འདྲ། ཁོང་གིས་གཞན་འཁྱར་ཐམས་ལམ་ནི་ཁག་ལ་ལ་ནས་
དངོས་ལྷགས་ཀྱི་འཆོ་བའི་ཆ་ཁྱེན་གྱི་ཐད་ཀའི་རྩས་པའི་ཁྱེན་ལ་གཏུགས་པ་
དང་། ཁག་ལ་ལ་སྤར་འཆོ་རྒྱུང་བའི་རིགས་དབྱིབས་ཀྱི་རྒྱད་གཉིས་སྟེབ་སྟུར་
བྱས་པའི་ཁྱེན་ལ་གཏུགས་ཤིང་། རྒྱ་མཚན་གཙོ་མོ་ནི་བཀོལ་སྟོན་བྱེད་པ་དང་
བཀོལ་སྟོན་མི་བྱེད་པ་སྟེ་གོམས་གཤེས་ཀྱི་རྩས་པ་ལ་གཏུགས་ཡོད་པ་འདྲ།
ཁོང་གིས་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་བྱད་མཚར་ཅན་གྱི་མཐུན་འཕྲད་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྒྱ་
མཚན་ནི་བཀོལ་སྟོན་བྱེད་པ་དང་བཀོལ་སྟོན་མི་བྱེད་པའི་རྩས་པར་གཏུགས་

དཔེ་དེབ་འདི་འི་ཚན་གྱི་སྒྲིག་རྒྱུ་ལྟར་འགྲུབ་པ་ལྟོས་ཀྱི་ལྷ་ཚུལ་འཕེལ་རིམ།

ཡོད་པ་འདྲ།——དཔེར་ན་ལྷ་པ་སྒྲིག་རིང་གི་སྒྲིག་རིང་བཞི་སྒྲིག་བརྒྱུ་ལྟར་ལྷ་པ་ཤིང་
ལོ་བའི་ཆུན་གྱིས་ཡིན་པ་ལྟ་བུ་ཡིན།——ཡིན་ནའང་ཁོང་གི་དྲུང་“མདུན་
ཚུགས་སུ་འཕེལ་བའི” (progressive development) རེས་ལུགས་ལ་ཡོད་
ཆེས་པ་ཡིན། གལ་སྲིད་སྒྲིག་དངོས་ཐམས་ཅད་ནི་མདུན་ཚུགས་སུ་འཕེལ་རྒྱས་
བྱུང་བ་ཡིན་ཅིག། ད་ལྟོ་རི་རགས་རིམ་གྱི་སྒྲིག་དངོས་གནས་པར་འབྱེལ་བའི་ཆེད་
དུ། ཁོང་གིས་རིགས་དབྱིབས་དེ་དག་ནི་དེར་སང་རང་ཚུན་དུ་བྱུང་བར་བཞེད་
པ་རེད།^①

① བདག་གིས་ཡིད་ན་ཡོད་པའི་ལར་མར་ཁེ་ཏི་གཞུང་ལུགས་ཐོབ་སྐྱོད་པར་པོར་ཕྱི་ལོ་ལྔ་མཇུག་ལ། སུ་ཁྱེ་
ལེ་ཞུག་རྒྱུ་བ་(Irid Geoffroy Saint - Hila) ཡིས་བཙམས་པའི་《དངོས་མང་རྟེན་པའི་རྒྱུ་པ་བཞེད་》(Hist
Nat Generale) གྱི་དེབ་གཉིས་པའི་ཤོག་རིས་405 (1859ལོར་) རྟེན་གྱི་གནད་རྟོག་འདིའི་སྐོར་གྱི་ཚུལ་གནས་
ཚུལ་གཞིར་བཞུགས་པ་དང་། དཔེ་དེབ་དེའི་ནང་རྒྱུ་པ་བཞེད་གནད་ལ་འཕྲིན་པ་གནད་ཡོད། དཔེ་དེབ་དེ་ལྟ་བུ་བྱུང་
མཁོ་གནད་རྟོག་འདི་སྐོར་གྱི་བཙམས་ཆོག་བྱུང་གང་ལེགས་བསྟོད་ཡོད། ཡམས་ཚན་ཆེ་བ་ཞེ། བདག་གིས་ལོ་ལྔ་མཇུག་
དུ་རྒྱུ་པ་ཐེ་ལཱ་མི་ལཱ་མི་ལཱ་(Dr Erasmus Darwin) གྱིས་1794ལོར་པར་དུ་བཙུན་པའི་《སྤྲུལ་ཆགས་རྟེན་པ་》
(Zoonomia, དེབ་དང་པོའི་ཤོག་རིས་500 - 510བར་) ཞེས་པའི་ནང་ལར་མར་ཁེ་ཏི་ལས་གནད་རྟོག་འདིའི་སྐོར་གྱི་ལཱ་
བྱུང་བ་བཞེད་ཚུལ་ནོར་འཁུལ་ཅན་དེ་དང་གཅིག་མཚུངས་ཀྱི་ལཱ་བྱུང་བ་བཞེད་ཚུལ་བཞེད་ཡོད་པ་ལྟར་ཡོད། སུ་ཁྱེ་མི་ལཱ་
ལས་གྱི་བཞེད་ཚུལ་ལྟར་ན། སྤྲུལ་ཆེ་(Goethe) ཡིས་བཞེད་དཀྱིངས་འདི་འཛིན་མཁན་གཅི་ལ་ཞུགས། སྤྲུལ་ཆེ་
ཡིས་བཞེད་ཚུལ་1794ལོ་དང་1795ལོའི་ཁོང་གི་གསུང་ཚུལ་གྱི་སྤྲུལ་གཞིའི་ནང་མཐོང་བྱུང་བ་དང་། རྟོན་བྱུང་གསུང་
ཚུལ་དེ་དག་དེའི་ཆེས་ཀྱི་ལུགས་ལྟར་པོ་བཞེད་ཀྱི་འཛིན་གཞི་ལྟར་བྱུང་བ་དང་། ཁོང་གིས་འབྱུང་བ་ཚན་པའི་དང་དང་
ཆུ་ལྟ་བུ་དང་མང་རིགས་པ་བཙན་ཤུགས་གནད་ན། བཙུང་ལ་རྩ་ལྟར་ཆོས་པ་དེ་ཡིན་པར། རྩ་ལྟར་ཆོས་པ་དེ་ལྟར་
ཡིན་ཆེ་ཞེས་གསུངས། (འབྲམ་རམས་པ་མི་ལཱ་(Dr Karl Meding). 《དངོས་མང་རྟེན་པ་ལུགས་པའི་སྤྲུལ་ཆེ་
[Goethe als Naturforscher]》 ཞེས་པའི་ཤོག་རིས་34ལ་གསལ) འདི་ཞི་དཔེ་མཚན་རྩ་མཆོར་ཅན་ཞིག་ཡིན་ཏེ།
ལྷ་པ་གཅིག་མཚུངས་ཞིག་དུས་རྒྱུས་ལལ་ཆེར་གཅིག་པའི་ནང་བྱུང་བ་དང་། འདི་ཞི་སྤྲུལ་ཆེ་ཞི་འཆར་མན་དུ་
བཞུགས་ཤིང་། ཡམས་ཚན་ཆེ་མི་ལཱ་དུ་ཡིན་ཆེ་དུ་བཞུགས་པ་དང་སུ་ཁྱེ་མི་ལཱ་(གཤམ་དུ་ཁོང་གི་སྐོར་བཞེད་ཆེ་ཡིན་པས་
སུ་ཁྱེ་དུ་བཞུགས་ལ། 1794 - 1795ལོའི་པར་ལ། སྤྲུལ་ཆེ་རྟེན་པ་ལྟར་འཁུལ་བྱུང་པ་ལ་བཙམས་ཆོག་གཅིག་གིས་
མཚུངས་བླངས་པ་རེད།

མོང་མ་ཚང་གི་རིགས་གཞུང་ལྷན་ཚོགས་སུ་དཔུང་ཚོམ་ཞིག་བཏོན་པ་དང་།
དེའི་ཁ་བྱང་ལ་《མི་དཀར་པུད་མེད་ཅིག་གི་སྒྲིལ་པ་རིགས་ཆ་ཤས་སྤེང་མི་ནག་གི་སྒྲིལ་
པ་རིགས་ལ་རིགས་འདྲ་ཡིན་པའི་སྒྲིལ་པུ་ཟེར་ནའང་། དཔུང་ཚོམ་འདི་ཁོང་གི་
གསུང་ཚོམ་མིང་གྲགས་ཅན་《བསྐྱར་ལྷ་དང་རྒྱང་ལྷའི་དཔུང་ཚོམ་གཉིས་》ཞེས་
པ་སྤེལ་རྒྱུ་ལ་ཁོང་གི་བཞུགས་པ་རེད། དཔུང་ཚོམ་འདིའི་ནང་དུ་ཁོང་གིས་རང་
བྱུང་བསལ་འདེམས་ཀྱི་ཆ་བའི་རིགས་པ་ལ་ཤེས་རྟོགས་སྒྲིལ་ཡོད་པ་དང་།
འདི་ནི་ཆེས་སྔོན་མར་རང་བྱུང་བསལ་འདེམས་ཀྱི་ཤེས་རྟོགས་ཀྱང་ཡིན། འོན་
ཀྱང་ཁོང་གིས་ཆ་བའི་རིགས་པ་འདི་མི་ཁོ་ནར་སྤྱད་པ་མ་བཟད། ད་དུང་རྩ་བ་
དང་གཞུགས་དབྱིབས་ཁ་ཤས་ཅམ་ལ་སྤྱད། མི་ནག་དང་མི་དཀར་ནག་བསྐྱེས་
པའི་རྒྱུད་པར་ནད་ཡམས་ཁ་ཤས་འགོག་པའི་རྩས་ཤུགས་ཡོད་པ་བསྐྱར་རྒྱུ་
ཁོང་གིས་གསུངས་དོན། གཅིག་སྔོན་ཆགས་ཐམས་ཅད་ཆད་གེ་མོ་ཞིག་གི་
སྤང་གཞན་འབྱར་གྱི་སྒྲིལ་པུ་ཡོད། གཉིས། མི་ནག་རིག་པ་བ་རྣམས་ཀྱིས་
བསལ་འདེམས་སྤྱད་དེ་ཁོང་ཚོའི་བྱིས་གསོས་སྔོན་ཆགས་ལེགས་བཅས་བགྱི་བ་
རེད་ཟེར། དེ་ནས་ཁོང་གིས་སྤྱི་མཐུན་དུ་“མིའི་ཐབས་བསལ་འདེམས་ཀྱིས་
སྤང་བསྐྱབས་པ་དེ་རང་བྱུང་བསལ་འདེམས་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་བཞིན་དུ་ཐན་འབྲས་
ལྡན་པའི་རང་སྤྱོད་བྱུང་བས། མིའི་རིགས་ཀྱི་རྒྱུད་འབྱར་ཁ་ཤས་བྱུང་ནས།
དེ་དག་རང་གི་སྤྱོད་གནས་ལ་འཕྲོད་དུ་འཇུག་པ་དང་། རང་བྱུང་བསལ་
འདེམས་ནི་མིའི་བསལ་འདེམས་ལས་ཤིན་ཏུ་དལ་བ་ཅམ་ཡིན། དང་སྔོན་མ་སྤྱི་
རི་ཁའི་དབྱིལ་དུ་གནས་པའི་གྲངས་ཀྱང་སྤྱོད་དམངས་ཁོད། ཞེས་དབང་གི་
མིའི་རིགས་ཀྱི་རྒྱུད་འབྱར་ཁ་ཤས་བྱུང་ཡང་སྤྱོད། དེའི་ནང་གི་མི་ལ་ལ་ཡུལ་
དེའི་ནད་ཡམས་འགོག་པར་མི་གཞན་པ་ལ་ལ་ལས་སྤྱོད་དུ་མཐུན་འཕྲོད་བྱུང་
བས། རྒྱུ་འབྲས་ནི་རིགས་རྒྱུད་འདི་ཤིན་ཏུ་དར་པ་དང་། རིགས་རྒྱུད་
གཞན་པ་ཉམས་སྤང་བ་དང་། དེ་ནི་ཁོང་ཚོས་ནད་ཡམས་ཀྱི་མནར་གཅོད་

འགོག་མི་བྱུང་བ་པས་ཡིན་པ་མ་ཟད། ཏུས་མཚུངས་སུ་ཁོང་ཚོས་སྟོབས་ཤུགས་
ལྡན་པའི་བྱིས་མ་ཚོས་རིགས་རྒྱད་དང་འགྲན་ཚོད་བཟུང་བའི་སྟོབས་མེད་པའི་
ཆུན་ཡིན། མོང་བཤད་ལྟར་བདག་གིས་བལྟས་ན་སྟོབས་ཤུགས་ཅན་གྱི་རིགས་
རྒྱད་ཀྱི་སྐྱེ་བགས་ནི་ནག་པོ་ཡིན་པ་སྟོན་མེད་རེད། ཡིན་ནའང་རྒྱད་འབྱུང་
འདི་རིགས་ཆགས་པའི་ཚུགས་ལྟར་ད་ཏུང་མཆིས་པ་རེད། དེ་བས་ན་ཏུས་ཚོད་
ཀྱི་འཕྲོ་འབྱུང་དང་སྐྱགས་རྩེ་ནག་རྩེ་ནག་ཡིན་པའི་རིགས་རྒྱད་ཅིག་བྱུང་ལ།
གལ་སྲིད་ཆེས་ནག་པའི་རིགས་རྒྱད་ནི་ཡུལ་དེའི་གནམ་གཤིས་ལ་ཆེས་འཕྲོད་པ་
ཡིན་ན། ཆེས་ནག་པའི་རིགས་རྒྱད་ནི་དེའི་འབྱུང་ཡུལ་ཏུ་ཡོད་པའི་རིགས་རྒྱད་
གཅིག་ཁོ་ན་མིན་ཡང་། མཐར་ཐུག་ཅིས་བྱང་གནས་བབ་ཆེས་ཡག་པོ་བཟུང་
བའི་རིགས་རྒྱད་ཏུ་འབྱུང་བ་ཡིན་ཞེས་གསུངས། ཆེས་ནག་ཁོང་གིས་ད་ཏུང་
ལྟ་བུ་དེ་འདྲ་བ་གནམ་གཤིས་བྱང་ངར་ཆེ་བའི་ཡུལ་ཏུ་གནས་པའི་མི་དཀར་
ལ་འདར་སྒྱུད་པ་རེད། བདག་གིས་ཨ་ཁེ་རི་ཁའི་སྐུ་ཞབས་རོ་ལི་(Rowley) ལ་
ཐུགས་རྩེ་བྱུ་རྒྱ་ཡིན་ཏེ། ཁོང་གིས་སྐུ་ཞབས་སྐུ་རེ་སི་(Brace) བརྒྱད་བདག་ལ་
ལེ་ལེ་སི་ཡི་གསུང་ཚོམ་ནང་གི་མོང་གི་ནང་དོན་ལ་དོ་སྣང་བྱེད་ཏུ་བཅུག

ཆོས་པ་ཏར་མེ་ཁི་(Rev. W. Herbert) ཡིས་ཐུས་སུ་མན་ཆེ་སི་ལེ་ཡི་
ཆོས་དཔོན་མཛད་པ་དང་། 1822ལོའི་《ལུ་མ་རའི་ལག་ཅལ་རིག་པའི་ཏུས་
དེབ》(Horticultural Transactions) དེབ་བཞི་བ་དང་ཁོང་གི་གསུང་
ཚོམ་《རྩོག་གི་ཆན》(Amaryllidaceae) ཞེས་པའི་(1739ལོ། འོག་ངོས་
19, 339ལ་གསལ) ནང་“ལུ་མ་རའི་ལག་ཅལ་གྱི་ཚོད་ལྟས་ཤོལ་ལན་སྟོག་ཐབས་
མེད་པར་ཆི་ཤིང་རིག་པའི་སྟེང་གི་སྐྱེ་དངོས་རིགས་ནི་ཅུང་མཐོ་རིམ་དང་ཅུང་
བརྟན་པོ་ཡིན་པའི་འབྱུང་ཁྱེད་ཅན་རེད” ཅེས་གསུངས། ཁོང་གིས་ལྟ་བུ་འདི་
སྟོག་ཆགས་ཀྱི་ཚུགས་སུ་དྲངས་པ་རེད། ཆོས་དཔོན་འདི་ཁོངས་རེ་རེའི་སྐྱེ་
དངོས་རིགས་ཁེར་རྒྱང་ཐམས་ཅད་ནི་སྤར་རོ་པོ་དང་གཞུགས་དབྱིབས་རྒྱུར་

དཔེ་དེབ་འདིའི་ཚུན་གྱི་སྤྱི་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྲུང་ཁྱད་སྤྱོད་ཀྱི་ལྟ་ཚུལ་འཕེལ་རིམ།

ཐུབ་པའི་རང་བཞིན་ཤིན་ཏུ་ཆེ་བའི་གནས་ཚུལ་འོག་ཏུ་གསར་སྐྱེན་བྱས་ཤིང་།
སྤྱི་དངོས་རིགས་འདི་དག་གཙ་པོ་རྒྱུད་གཉིས་སྤེལ་སྤྱོད་བྱས་པའི་སྤྱི་དང་།
གཞན་འབྲུར་གྱི་སྤྱི་ལྷན་ཀྱི་སྤྱི་དངོས་རིགས་ཐམས་ཅད་བྱང་བར་ཡིད་
ཆེས་ཡོད་པ་ཡིན།

1862ལོར། དཔེ་བཤེས་ཆེན་མོ་གླེ་རན་ཐི(Grant)ཡིས་《ཚྭ་མེད་ཚུ་ཡི་
མཚོ་བལ》(Spongilla)ལ་སྤྱིང་མོལ་གནང་བའི་མིང་གྲགས་ཅན་གྱི་དབྱེད་
ཚོམ་གྱི་མཐུག་བསྟུ་བའི་སྐབས་(《ཡེ་ཏེན་སྤོར་གྱི་ཚན་རིག་རིགས་གཞུང་གི་དུས་
དེབ》[Edinburg Philosophical Journal] ཞེས་པའི་དེབ་བཞི་བའི་ཤོག་
ངོས་283ལ་གསལ)ཁོང་སྤྱི་དངོས་རིགས་ནི་སྤྱི་དངོས་རིགས་གཞན་ལས་མར་
བརྒྱུད་དེ་འོངས་པ་དང་། ད་དུང་གཞན་འབྲུར་གྱི་ཁྱོད་དུ་ལེགས་བཅས་སྐབ་
པར་ཡིད་ཆེས་ཡོད་ཅེས་གསལ་པོར་གསུངས། 1834ལོར་《གསོ་བ་རིག་པའི་
གཟུང་འཁོར་རེའི་དུས་དེབ》(Lancet) རྟེན་སྡེལ་བའི་ཁོང་གི་སྤྱིངས་ལྷ་བརྩ་
ར་ལཱ་འགྲུང་བཤད་ཁྱོད་ཀྱང་གོང་དང་འདྲ་བའི་ལྟ་བ་བརྟན་ཡོད་པ་རེད།

1831ལོར་སྤྱི་ཞབས་མ་ཐེ་ཏི་མ་སེ་ཡུག་(Patrick Mathew)གིས་
《ལྷ་བཟོ་བའི་ཤིང་ཆ་དང་ཤིང་སྤོར་འཛུགས་པ》ཞེས་པའི་གསུང་ཚོམ་སྡེལ་བ་
དང་། ཁོང་གིས་གསུང་ཚོམ་འདིའི་ནང་བརྟན་པའི་སྤྱི་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྲུང་
ཁྱད་སྤྱོད་ཀྱི་ལྟ་བ་ནི། སྤྱི་ཞབས་མ་ཡེ་སི(Wallace)དང་བདག་གིས་《ལེན་
ནའི་རིགས་གཞུང་དུས་དེབ》(Linnean Journal) རྟེན་སྡེལ་བའི་ལྟ་བ་
(གཤམ་དུ་གསལ)དང་དཔེ་དེབ་འདིའི་རྒྱ་རི་ཆེར་བསྐྱེད་པའི་ལྟ་བ་ལ་ཉག་
ཉག་མཐུན་པ་ཡིན། རྒྱ་པམ་དགོས་པ་ཞིག་ལ་སྤྱི་ཞབས་མ་སེ་ཡུག་གི་ལྟ་བ་དེ་ནི་
གསུང་ཚོམ་ཞིག་གི་ཕྱར་བཞོད་ཅིག་ཏུ་རགས་རིམ་སྐོས་ཐར་ཐོར་དུ་མཐོང་བ་
ཅམ་ཡིན་ཞིང་། གསུང་ཚོམ་དེས་སྤྱིང་མོལ་བྱས་པ་ནི་དེ་དང་མི་འདྲ་བའི་
གནད་དོན་ཞིག་ཡིན་པས། སྤྱི་ཞབས་མ་སེ་ཡུག་རང་ཉིད་ཀྱིས་1860ལོའི་ཟླ་

དཔེ་དེབ་འདི་ལྟོན་གྱི་སྐོར་དངོས་རིགས་ཀྱི་འབྱུང་ཁུངས་སྐོར་གྱི་ལྟ་ཚུལ་འཕེལ་རིམ།

7པའི་ཆེས་ 4ནིན་གྱི་《ལྷམ་རའི་ལག་རྩལ་པའི་ཟིན་ཐོ》(Gardener's Chronicle)ཞེས་པའི་ཁྲོད་དུ་གཟབ་ནན་སྐོར་ལྟ་བུ་འདི་བཏོན་པའི་སྐོར་ལ། མི་རྒལ་སྤྱི་ལོ་སྤྱང་མ་བུས་པ་རེད། སྤྱི་ལོ་བས་མ་སེ་ལྷག་གི་ལྟ་བུ་དང་བདག་གི་ལྟ་བུའི་བར་གྱི་བྱུང་པར་ནི་གལ་ཆེན་པོ་ཞིག་མིན། ཁོང་གིས་འཛམ་གླིང་གི་དང་དུ་འཆོ་བ་ཐམས་ཅད་རིམ་མཐུད་གྱི་དུས་སྐབས་ནང་དུ་ལམ་འཛིག་པ་དང་། ལྷིས་སུ་སྤྱར་ཡང་འཛམ་གླིང་འདི་བཀང་བ་རེད་བཞེད་པ་འདྲ། ཁོང་གིས་ད་དུང་“དེ་སྐྱེ་སྐོར་གྱི་དཔེ་དབྱིབས་སམ་སྐྱམ་སོན་མེད”པ་དང་རིགས་དབྱིབས་གསར་པ་འབྱུང་ཡང་སྤྱད་ཅེས་གསུངས། བདག་གིས་ཚོམ་ཡིག་ཀྱི་ལ་པའི་ལུ་ཆེན་ཁ་ཤས་ལ་གོ་ཡོག་ཏོག་ཅམ་སྤངས་མེད་ཟེར་མི་ཤོད་ཀྱང་། ཁོང་གིས་འཆོ་བའི་ཆ་ལྟོན་གྱི་ཐད་ཀའི་རུས་པ་ལ་ཤུགས་ལྟོན་ཆེན་པོ་ཡོད་པར་བཞེད་ཡོད་པ་འདྲ་ཞིང་། ཀང་ལྷར་ཀྱང་ཁོང་གིས་རང་བྱུང་བསལ་འདེམས་གྱི་རྩ་བའི་རིགས་པའི་སྤྱབས་ཤུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་མཐོང་ཡོད་པ་རེད།

མིང་གྲགས་ཅན་གྱི་ས་གཤིས་རིག་པ་བ་དང་དངོས་མང་རིག་པ་བ་སོན་སྟག་(Von Buch)གིས་《ཁ་ན་རིས་སེ་གླིང་ཆོམ་གྱི་རང་བྱུང་ས་ཁམས་བརྗོད་པ》(Description Physique des Isles Canaries, 1836ལ། ཤོག་ངོས་147ལ་གསལ)ཞེས་པའི་སྤུལ་དུ་བྱུང་བའི་གསུང་ཚོམ་དུ་རྒྱད་འགྱུར་ནི་རིམ་བཞིན་ཡུན་གཏན་གྱི་སྐོར་དངོས་རིགས་སུ་འགྱུར་བུ་པ་དང་། དེ་ནས་སྐོར་དངོས་རིགས་སྤྱར་ཡང་རྒྱད་གཉིས་ཟེབ་སྐྱོར་བའི་མི་བྱུབ་པར་ཡིད་ཆེས་ཡོད་པ་གསལ་པོར་བཞུན་ཡོད།

དབའ་རྩི་ཞེ་སི་ཁེ་(Rafinesque)ཡིས་ཁོང་གི་1836ལོར་པར་དུ་བསྐྱུན་པའི་《སྤང་ཆེན་ཨ་མེ་རི་ཁ་བྱང་མའི་རྩི་ཤིང་གསར་པའི་རྣམ་བཤད》(New Flora of North America)ཅེས་པའི་ཤོག་ངོས་དྲུག་པར་“སྐོར་དངོས་རིགས་ཐམས་ཅད་སྤར་རེ་ཞིག་རྒྱད་འགྱུར་ཡིན་ཤས་ཆེ་བ་མ་ཟད། རྒྱད་འགྱུར་མང་

པོ་ནི་སྤྱི་ཡོད་པ་དང་སྤུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་ངོ་པོ་དང་གཟུགས་དབྱིབས་མངོན་པའི་སྐྱོན་གྱིས་རིམ་བཞིན་སྐྱོད་དངོས་རིགས་སུ་སྐྱུར་པ་རེད” ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཡིན་ནའང་མར་ཤོག་ངོས་བཙོ་བརྒྱད་ལ་སྐྱེབས་དུས “གདོད་མའི་རིགས་དབྱིབས་ཉེ་ཁོངས་ཀྱི་མེས་པོ་ནི་དེ་ལྟ་མིན་པར་དམིགས་བསལ་ཅན་ཡིན” ཞེས་བྲིས་འདུག།

1843—1844ལོར་དགེ་བཤེས་ཆེན་མོ་ཉལ་ཇི་མན་(Haldeman)གིས་《ཨ་མེ་རི་ཁའི་སྤོ་སི་ཐོན་དངོས་མང་རིག་པའི་རིགས་གཞུང་དུས་དེབ》(Boston Journal of Nat. Hist. U. States, དེབ་བཞི་བའི་ཤོག་ངོས་468ལ་གསལ)སྤེང་སྐྱོད་དངོས་རིགས་ཀྱི་འཕེལ་ཆུས་དང་གཞན་འབྱུར་ཐད་ལ་ཐབས་མཁས་ངོ་མཚར་སྣ་ནས་ཁས་ལེན་མཁན་དང་ཁས་མི་ལེན་མཁན་གྱི་ཚུགས་གཉིས་ཀྱི་སྒྲུབ་ཕྱིད་འདྲིན་པ་དང་། ཁོང་ཉིད་ཀྱི་ཞལ་ཚུགས་སྐྱོད་དངོས་རིགས་ལ་གཞན་འབྱུར་ཡོད་པར་ཚུགས་པ་འདྲ།

1844ལོར་《གསར་སྐྱབ་གྱི་རྩིས་ཤུལ》(Vestiges of Creation)ཞེས་པའི་དཔེ་དེབ་བཟུང་པ་དང་། དག་བཙོས་གང་ལེགས་བྱས་པའི་པར་གཞི་བཅུ་བའི་(1853ལོ)ནང་། རང་མིང་མ་བཞོད་པའི་ཚོ་མ་པ་པོ་འདིས་“རྟོག་དཔྱད་ཞིབ་པོ་བྱས་རྗེས། སྐྱོད་དངོས་ཁམས་ཀྱི་མ་ལག་རེ་འགའ་ནི། ཆེས་རགས་རིམ་ཡིན་ཞིང་ཆེས་གནའ་པོའི་ཡིན་པ་ལས་རིམ་པ་ཆེས་མཐོ་ཤོས་དང་ཆེས་ཉེ་རབས་ལ་སྐྱེབས་པའི་བརྒྱད་རིམ་ཚང་མ་ལྟའི་དབང་པོས་སྒྲག་སྟན་འོག་ཏུ། རར་ཤུགས་སྐྱོད་རྒྱས་རིགས་གཉིས་ཐེབས་སྐྱོན་གྱིས་ཁ་ལོ་བསྐྱུར་པའི་མཁུག་འབྲས་ཤིག་ཡིན་པར་བདག་གིས་ཐག་བཅད་པ་ཡིན་ཏེ། དང་པོ་ནི་སྐྱོད་དངོས་ཀྱི་རིགས་དབྱིབས་ལ་ལྟན་སྐྱེས་ཀྱི་རར་ཤུགས་སྐྱོད་རྒྱས་ཐོབ་པ་དང་། རར་ཤུགས་སྐྱོད་རྒྱས་འདི་དུས་སྐབས་ངེས་ཅན་ནང་། སྐྱོད་འཕེལ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆེས་མཐོ་ཤོས་ཀྱི་སོན་ལོ་ཆ་ཅན་གྱི་ཆི་ཤིང་དང་སྐལ་ཚིགས་ཅན་གྱི་སྟོག་ཆགས་ཀྱི་རིམ་པ་

དཔེ་དེ་བ་འདི་འོ་མེད་ཀྱི་སྒྲིག་པོ་ལ་རིགས་ཀྱི་འབྲུང་ཁྲུང་ས་སྐོར་གྱི་ལྷ་ཚུལ་འཕེལ་རིམ།

ལྷ་ཚོགས་འཕར་པའི་སྒྲིག་གཞི་ལ་སྒྲིབས་པའི་བར་དུ། སྒྲིག་པོ་མཉུན་སྦྲུང་
ལྟེན་དུ་འཇུག་པ་དང་རིམ་གྲངས་འདི་དག་དེ་འདྲ་མང་པོ་མེད་ཞིང་། སྒྲིག་
བཟང་དུ་སྒྲིག་པོ་ལ་ཁོ་དང་གཞུགས་དབྱིབས་ཀྱི་རྒྱུ་ཆ་དང་པ་ཆ་དང་གཞིར་
བྲལ་ས། ར་ཚོས་སྒྲིག་པོ་དེ་དག་གི་རོ་ཁོ་དང་གཞུགས་དབྱིབས་ཀྱི་རྒྱུ་ཆ་དང་
པ་འདི་གཉིས་ཉེའི་འབྲེལ་བའི་སྒྲིག་པོ་ལྟར་དུ་དེ་དག་ཀྱི་དཀའ་གནད་ཅིག་ཡིན་པ་
མཛོང་། གཉིས་པ་ནི་འཚོ་བའི་རྩ་སྤྱུགས་དང་སྒྲིལ་བའི་རང་སྤྱུགས་སྒྲིག་རྩ་ས་
གཞན་ཞིག་ནི། རང་སྤྱུགས་སྒྲིག་རྩ་དེས་རབས་དང་རབས་བརྒྱད་དེ་ལྷི་ཚུལ་
ཀྱི་འཁོར་ལུག་དང་། ལྷ་ཟུན་དང་། ལྷ་དང་གནས་ཀྱི་རོ་ཁོ་དང་གནས་གཤིས་ཀྱི་
རྩ་ས་པ་ལྷ་རྩ་སྒྲིག་པོ་ལ་གཞན་འབྲུང་འབྲུང་དུ་འཇུག་ལ། འདི་ནི་རང་
བྱུང་ལྷ་རིག་པས་“མཐུན་འཕྲོད་ཀྱི་རང་བཞིན”ཟེར་བ་དེ་རེད། ཚུལ་པ་པོ་
འདི་སྒྲིག་པོ་སྒྲིག་གཞིའི་འཕེལ་རྒྱས་ནི་སྒྲིག་པོ་དུ་བྱུང་བ་དང་མཚོང་སྒྲིང་གི་
རྣམ་པར་བྱུང་བ་ཡིན་ཏུང་། འཚོ་བའི་ཆ་སྒྲིག་ལས་བྱུང་བའི་རྩ་ས་པ་ནི་རིམ་
བཞིན་དུ་བྱུང་བར་སྒྲིལ་ཀྱི་འདུག་པ་མངོན་གསལ་རེད། ཁོང་གིས་སྒྲིག་བཟང་
གི་རྒྱ་མཚན་གཞིར་བཟུང་ནས་སྒྲིག་པོ་ལ་རིགས་ནི་འབྲུང་བ་མེད་པ་ཞིག་མེན་
པར་བཞེད། ཡིན་ནའང་ཚོད་དཔག་བྱས་པའི་རང་སྤྱུགས་སྒྲིག་རྩ་ས་འདི་
གཉིས་ལ་ཆོད་རིག་གི་རོ་ཁོ་སྒྲིང་སྒྲིང་རང་བྱུང་ཁམས་ཡོངས་སུ་མཚོང་བའི་
གྲངས་ལས་འདས་ཤིང་རོ་མཚོར་ལྷན་པའི་ཕན་ཚུན་མཐུན་འཕྲོད་ལ་འབྲེལ་བ་
རི་ལྷ་རྒྱུག་རྒྱུར་བདག་གིས་གོ་བ་མེད་པ་ཡིན། དཔེར་ན་བཤད་ཚུལ་འདི་
ལྷ་རྩ་ས་ཤིང་ཉ་མོ་ལ་དེའི་བྱུང་པར་ཅན་གྱི་གོམས་གཤིས་མཐུན་འཕྲོད་རི་ལྷ་རྩ་
བྱུང་བར་ར་ཚོས་གོ་བ་ལེན་མི་བྱུང་བ་ལྷ་བྱ་ཡིན། གསུང་ཚོམ་འདིའི་སྒྲིག་མའི་
པར་གཞི་འགར་མཚོན་པའི་ཡང་དག་པའི་ཤེས་བྱ་ཤིན་ཏུ་ཉུང་བ་མ་ཟད།
ཆོད་རིག་གི་གཟབ་ནན་རང་བཞིན་ཡང་ཉ་ཅང་དགོན་མོད་ཀྱང་། དེས་ཆོག་
རྒྱ་ལ་ཡིད་དབང་འཕྲོག་པའི་བྱུང་ཚོས་ལྷན་པའི་སྒྲིག་གིས་འཕལ་དུ་རྒྱ་ཆེན་པོར་